

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ

**ОДЕСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ**

Кафедра оперативно-розшукової діяльності

**НОРМАТИВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПРОВЕДЕННЯ
ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ
ПО ЗЛОЧИНАХ, КРИМІНАЛЬНЕ ПРОВАДЖЕННЯ
ПО ЯКИХ ЗУПИНЕНО**

Навчально-методичні рекомендації

Одеса – 2017

*Навчально-методичні рекомендації обговорені та схвалені на засіданні
кафедри оперативно-розшукової діяльності
(протокол від 15 листопада 2017 р. № 5)*

*Рекомендовано до друку Навчально-методичною радою
Одеського державного університету внутрішніх справ
(протокол від 23 листопада 2017 р. № 4)*

Рецензент - Тарасенко Р.В., д. ю. н., професор, професор кафедри криміналістики, судової медицини та психіатрії Одеського державного університету внутрішніх справ.

Авторський колектив:

Албул С.В., к. ю. н., доцент, перший проректор Одеського державного університету внутрішніх справ, заступник голови Всеукраїнської асоціації науковців та фахівців у сфері оперативно-розшукової діяльності;

Саакян М.Б., д.ю.н., професор, професор кафедри оперативно-розшукової діяльності Одеського державного університету внутрішніх справ;

Мукоїда Р.В., к. ю. н., доцент, професор кафедри оперативно-розшукової діяльності Одеського державного університету внутрішніх справ, член Всеукраїнської асоціації науковців та фахівців у сфері оперативно-розшукової діяльності;

Ноздрін Д.О., к.ю.н., доцент кафедри оперативно-розшукової діяльності Одеського державного університету внутрішніх справ, член Всеукраїнської асоціації науковців та фахівців у сфері оперативно-розшукової діяльності.

Нормативне регулювання проведення оперативно-розшукової діяльності по злочинах, кримінальне провадження по яких зупинено: навч.-метод. реком. / С.В. Албул, М.Б. Саакян, Р.В. Мукоїда, Д.О. Ноздрін; За заг. ред. С.В. Албула. – Одеса : ОДУВС, 2017. – 50 с.

ББК 67.99(4Укр)Я73

© Албул С.В., Саакян М.Б., Мукоїда Р.В., Ноздрін Д.О., 2017.
© ОДУВС, 2017.

ЗМІСТ

Вступ.....	4
Правове регулювання зупинення досудового розслідування.....	6
Загальна характеристика інституту зупинення досудового розслідування	11
Зупинення досудового розслідування з підстав, передбачених п. 2 ч. 1 ст. 280 Кримінального процесуального кодексу України.....	16
Зупинення досудового розслідування для виконання процесуальних дій у межах міжнародного співробітництва...	24
Оскарження рішення слідчого, прокурора про зупинення досудового розслідування	34
Особливості проведення розшукової роботи оперативними підрозділами національної поліції.....	41
Список використаних джерел	47

ВСТУП

Європейський вибір України, проголошений на найвищому політичному рівні, потребує суттєвих змін у системі законодавства та серйозних зусиль у сферах його застосування, у тому числі кримінально-процесуальній.

Із прийняттям нового КПК було зроблено певні кроки у напрямку реформування законодавства з метою гармонізації правової системи України з європейськими стандартами прав людини та їх кримінально-процесуального забезпечення. Зокрема, законодавчо врахована правова позиція Європейського Суду з прав людини стосовно тривалого проведення в Україні досудового слідства як одна з проблем, що свідчать про порушення нею положень ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод щодо необхідності дотримання розумних строків кримінального провадження.

Чинне законодавство як заходи для вирішення питання надто тривалих строків розслідування кримінальних правопорушень поряд із встановленням максимальних строків досудового розслідування (ст. 219 КПК) передбачає можливість оскарження слідчому судді вже в ході розслідування постанови слідчого, прокурора про зупинення досудового розслідування встановленими заінтересованими особами (п. 2 ч. 1 ст. 303 КПК), необхідність забезпечення ефективного досудового розслідування (п. 8 ч. 2 ст. 36, ч. 4 ст. 38, п. 2 ч. 2 ст. 39 КПК), дотримання розумних строків виконання процесуальних дій чи прийняття процесуальних рішень як засади кримінального провадження (ст. 28 КПК), загальних положень щодо досудового розслідування у найкоротший строк (ст. 283 КПК), ін.

Зупинення досудового розслідування як оформлена постановою прокурора або слідчого за погодженням із прокурором вимушена перерва у кримінальному провадженні за наявності передбачених законом підстав і дотримання умов з метою припинення перебігу строків досудового розслідування тягне за собою настання негативних юридичних наслідків як для провадження у цілому, так і для окремих його учасників: ускладнюються процеси встановлення дій-

сних обставин вчинення кримінальних правопорушень, відновлення порушених прав та законних інтересів осіб, передусім, відшкодування шкоди потерпілому та цивільному позивачу, забезпечення безпеки учасників процесу під час його зупинення, інш. Несприятливі наслідки водночас виникають і для інтересів підозрюваного, оскільки він не приймає участі у кримінальному провадженні за об'єктивних чи суб'єктивних причин.

Метою даної роботи є з'ясування нормативного змісту приписів законодавства щодо процедури зупинення досудового розслідування, виявлення пов'язаних із цим проблем забезпечення прав і законних інтересів учасників кримінального провадження та формулювання пропозицій, спрямованих на вдосконалення кримінального процесуального та оперативно-розшукового законодавства.

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЗУПИНЕННЯ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

Свого часу Європейський суд з прав людини у справі «Меріт проти України» (30.03.2004 р.) вказав на незадовільний стан національної системи законодавства, яка передбачала право на оскарження тривалості розслідування лише після закінчення досудового розслідування. Новим КПК одним із засобів вирішення проблеми надто тривалих строків розслідування кримінального провадження, поряд із встановленням максимальних строків розслідування (ст. 219 КПК), передбачена можливість оскарження слідчому судді вже у ході розслідування постанови слідчого, прокурора про зупинення досудового розслідування заінтересованими особами: потерпілим, його представником і законним представником, а також підозрюваним, його захисником та законним представником (п. 2 ч. 1 ст. 303 КПК). Вимога швидкого розслідування і судового розгляду (ст. 2 КПК) обумовлена необхідністю застосування процедур кримінального провадження, які б сприяли максимальному наближенню строків встановлення кримінального правопорушення і винних осіб до моменту його безпосереднього вчинення для одержання достовірної інформації та своєчасного притягнення осіб, винних у скоєнні правопорушень, до кримінальної відповідальності.

Наразі такій спрямованості кримінального провадження відповідають положення статей 36 (п. 8 ч. 2), 38 (ч. 4), 39 (п. 2 ч. 2) КПК щодо необхідності забезпечення ефективного досудового розслідування; ст. 28 КПК про вимогу дотримання розумних строків виконання процесуальних дій чи прийняття процесуальних рішень як принципу кримінального провадження і однієї із процесуальних гарантій забезпечення прав особи; ст. 283 КПК щодо загальних положень досудового розслідування у найкоротший строк; ст. 308 КПК «Оскарження недотримання розумних строків» та ін. Однак при цьому не виключаються ситуації, коли з об'єктивних чи суб'єктивних причин досудове розслідування не може бути вчасно завершено. До них, зокрема, належать випадки, коли підозрюваний ухиляється від кримінальної відповідальності або не може взяти

участь у кримінальному провадженні через хворобу, у разі наявної необхідності виконання процесуальних дій у межах міжнародного співробітництва (ст. 208 КПК).

На процесуальне вирішення таких ситуацій і спрямований інститут зупинення кримінального провадження, окремим проявом якого є зупинення досудового розслідування (гл. 23 КПК), яке можна визначити як оформлену постановою прокурора або слідчого за погодженням із прокурором вимушену перерву у кримінальному провадженні за наявності передбачених законом підстав і дотримання умов з метою припинення перебігу строків досудового розслідування.

У ч. 1 ст. 280 КПК наведено вичерпний перелік обставин, які є причинами, що перешкоджають подальшому кримінальному провадженню та його закінченню на стадії досудового розслідування в одній із форм, передбачених ст. 283 КПК, а саме: тяжка хвороба підозрюваного, яка перешкоджає його участі у кримінальному провадженні, підтверджена відповідним медичним висновком; невстановлене місцезнаходження підозрюваного, який переховується від органів слідства та суду з метою ухилення від кримінальної відповідальності; наявна необхідність виконання процесуальних дій у межах міжнародного співробітництва. Перелік підстав для зупинення досудового розслідування є вичерпним і розширеному тлумаченню не підлягає. Тривалий час в юридичній літературі обговорювалась необхідність розширення кола підстав зупинення кримінального провадження за рахунок інших обставин, що утруднюють продовження досудового розслідування: тяжке і тривале захворювання потерпілого, свідка; непереборні обставини, що заважають затриманню підозрюваного, місцезнаходження якого встановлене; необхідність проведення складних експертиз; велика за об'ємом ревізія, інвентаризація, с. 187-188] тощо. Однак ці пропозиції не знайшли свого втілення у законодавстві. Уважається, що такі обставини не перешкоджають досудовому розслідуванню, строк якого в необхідних випадках може бути продовжений за встановленою законом процедурою (§ 4 гл. 24 КПК).

Цікавим з наукової точки зору у цьому зв'язку є питання про те, чи є підставою для зупинення судового розгляду звернення суду, що розглядає справу до Верховного Суду України, який відповідно до ст. 150 Конституції України повноважний порушувати перед

Конституційним Судом України питання про відповідність Конституції законів та інших нормативно-правових актів. Пленум Верховного Суду України у п. 2 своєї Постанови № 9 від 1 листопада 1996 р. «Про застосування Конституції України при здійсненні правосуддя» вказує на таку підставу. Однак наразі чинне кримінальне процесуальне законодавство не передбачає вищенаведену підставу зупинення судового провадження. Пленум Верховного Суду України, як видається, у згаданій постанові перевищив свої повноваження, перебрав на себе функцію законодавця, сформулювавши, по суті, доповнення до чинної на той час ст. 280 КПК «Відкладення і зупинення розгляду справи». Часова перерва у провадженні досудового розслідування означає, що переривається перебіг лише строків розслідування (ч. 3 ст. 219 КПК); перебіг інших процесуальних строків не виключається. Так, якщо до учасника кримінального провадження застосовано заходи забезпечення кримінального провадження, у тому числі і запобіжні заходи, то за наявності до того законних підстав для їх подальшого застосування вони не припиняються та не скасовуються. Оскільки строки заходів забезпечення кримінального провадження перебігають самостійно, то у разі закінчення можливе їх продовження у встановлених законом межах. Доцільність збереження тих чи інших заходів забезпечення кримінального провадження під час зупинення досудового розслідування повинна визначатися відповідною посадовою особою, що їх обрала.

Зупинення досудового розслідування не означає його закінчення. Змінюються лише напрями діяльності слідчого, обумовлені необхідністю усунення перешкод, що заважають продовженню досудового розслідування. Так ч. 5 ст. 280 КПК заборонено після зупинення досудового розслідування проведення слідчих (розшукових) дій. Дозволено лише виконання тих, які спрямовані на встановлення місцезнаходження підозрюваного. Такими слідчими (розшуковими) діями можуть бути допити, обшуки. Що стосується негласних слідчих (розшукових) дій, то ч. 5 ст. 280 КПК не містить прямої заборони їх проведення після зупинення досудового розслідування з метою встановлення місцезнаходження підозрюваного. Однак, беручи до уваги особливості провадження у зупиненому досудовому розслідуванні з урахуванням положень ст. 19 Конституції України щодо обов'язку органів державної влади та їх посадових осіб діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені

Конституцією та законами України, вважаємо за неприйнятне рішення про проведення негласних слідчих (розшукових) дій під час зупинення досудового розслідування.

Після зупинення досудового розслідування можуть продовжуватися заходи, рішення про проведення яких було прийняте до моменту зупинення: затримуватися кореспонденція в результаті накладення на неї арешту, зніматися інформація з транспортних телекомунікаційних мереж, відповідно до ч. 4 ст. 249 КПК виконуватись негласні слідчі (розшукові) дії з метою встановлення місцезнаходження особи, яка переховується від органів досудового розслідування, слідчого судді чи суду, та оголошення в розшук, надходити відповіді на запити до різних установ. Водночас запобіжні заходи та інші заходи забезпечення кримінального провадження в період зупинення досудового розслідування застосовуватися не можуть. Загальною умовою зупинення досудового розслідування є повідомлення особі про підозру прокурором, слідчим за погодженням із прокурором (ч. 1 ст. 280 КПК). За новим КПК письмове повідомлення про підозру вручається в день його складення, а у випадку неможливості його вручення – у спосіб, передбачений КПК для вручення повідомлень у порядку, врегульованому гл. 11 КПК (ч. 1 ст. 278, ч. 3 ст. 111 КПК). На практиці виникають ситуації, коли з об'єктивних причин не можна повідомити особі про підозру, а отже, і зупинити кримінальне провадження, оголосити особу в розшук. У юридичній літературі для врегулювання проблемної ситуації правозастосування пропонується змінити ч. 1 ст. 278 КПК і викласти в такій редакції: «... у разі неможливості такого вручення після виконання всіх можливий дій для виклику особи ... вважати, що особа належним чином повідомлена про підозру ...». Погоджуючись із позицією автора в даному питанні, додамо, що у матеріалах кримінального провадження мають бути документальні підтвердження проведення зазначених дій.

Відповідно до ч. 1 ст. 282 КПК зупинене досудове розслідування відновлюється постановою слідчого, прокурора, якщо підстави для його зупинення перестали існувати, а також у разі потреби проведення слідчих (розшукових) чи інших процесуальних дій. У таких випадках після проведення необхідних слідчих (розшукових) чи інших процесуальних дій розслідування знову зупиняється. Оскільки така ситуація може повторюватися неодноразово, постає питан-

ня: як довго за таких обставин може тривати кримінальне провадження. Стаття 219 КПК встановлено звичайний строк досудового розслідування проступків – 1 місяць, злочинів – 2 місяці (ч. 1) з дня повідомлення особі про підозру та максимальні (у випадку продовження за встановленою законом процедурою) – 2 місяці (проступок), 6 та 12 місяців (злочин). При цьому строк із дня винесення постанови про зупинення кримінального провадження до дня винесення постанови про його відновлення не включається у зазначені вище строки (ч. 3 ст. 219 КПК). Отже, сумарний строк досудового розслідування без урахування часу, протягом якого розслідування було зупинено, не може перевищувати встановлені законом граничні строки. У випадках, коли за об'єктивних, чи суб'єктивних причин досудове розслідування не вдалося завершити у встановлені законом строки, кримінальне провадження має бути закрито за п. 3 ч. 1 ст. 284 КПК на підставі невстановлення достатніх доказів для доведення вини особи у суді і вичерпання можливості їх отримання. Контроль за дотриманням строків досудового розслідування покладається на прокурора (ч. 2 ст. 28 КПК). Підозрюваний, обвинувачений, потерпілий мають право оскаржити прокурору вищого рівня недотримання розумних строків слідчим, прокурором під час досудового розслідування (ч. 1 ст. 308 КПК). З прийняттям нового КПК постає питання щодо права прокурора, слідчого за погодженням із прокурором зупиняти досудове розслідування кримінальних проступків у формі дізнання.

Відповідно до ст. 298 КПК досудове розслідування кримінальних проступків (дізнання) здійснюється згідно із загальними правилами досудового розслідування, передбаченими КПК, з урахуванням положень гл. 25 «Особливості досудового розслідування кримінальних проступків». Таким чином, гл. 23 КПК «Зупинення досудового розслідування» належить до процесуальних інститутів, що використовуються відповідними уповноваженими особами у ході дізнання, а отже, прокурор, слідчий за погодженням із прокурором вправі зупиняти як досудове розслідування, так і дізнання.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ІНСТИТУТУ ЗУПИНЕННЯ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

Відповідно до ст. 2 КПК завданнями кримінального провадження є «захист особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень, охорона прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження, а також забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування і судового розгляду з тим, щоб кожний, хто вчинив кримінальне правопорушення, був притягнутий до відповідальності в міру своєї вини, жоден невинуватий не був обвинувачений або засуджений, жодна особа не була піддана необґрунтованому процесуальному примусу і щоб до кожного учасника кримінального провадження була застосована належна правова процедура». Програмний характер даного нормативного припису зумовлює неослабний науковий інтерес до сфери дослідження механізмів реального забезпечення виконання усіх завдань з урахуванням пріоритетів, визначених законодавцем. Слід відзначити, що останні у значній мірі обумовлені європейським вибором України, проголошеним на найвищому політичному рівні. Із прийняттям нового КПК зроблено певні кроки у напрямку реформування законодавства з метою гармонізації правової системи України з європейськими стандартами прав людини та їх кримінально-процесуального забезпечення. Зокрема законодавчо врахована правова позиція Європейського суду з прав людини стосовно тривалого проведення в Україні досудового розслідування як одна з проблем, що свідчить про порушення нашою державою положень ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод щодо необхідності дотримання розумних строків кримінального провадження.

Досудове розслідування, як правило, здійснюється безперервно. Проте іноді виникають обставини, що перешкоджають закінченню розслідування і викликають необхідність зупинення провадження за кримінальним правопорушенням. Зупинення досудового розслідування – це вимушене припинення процесуальної діяльності органів

досудового розслідування внаслідок появи обставин, що не дозволяють здійснити подальше провадження та закінчити слідство. До таких обставин належить і переховування підозрюваного від органів слідства та суду з метою ухилення від кримінальної відповідальності та відсутність у них відомостей про місцезнаходження підозрюваного.

Питання зупинення досудового розслідування розглядалися в роботах В. М. Бикова, Ю. А. Гришина, О. В. Гуткіна, Н. В. Жогіна, І. М. Коновалова, В. Д. Ломовського, І. А. Малютіна, К. Б. Травкіна, Ф. Н. Фаткулліна та інших, які займались окремими аспектами цього інституту кримінального процесуального права. З прийняттям КПК України 2012 р. деякі положення інституту зупинення досудового розслідування отримали інше законодавче закріплення і на сьогодні, на жаль, є недостатньо вивченими. Розглянемо ситуацію, коли місцезнаходження підозрюваного невідоме і він переховується від органів слідства та суду з метою ухилення від кримінальної відповідальності. У такому випадку, якщо підозрюваний свідомо переховується від органів слідства та суду, і прокурор, слідчий мають про це достовірні дані, перебіг досудового розслідування зупиняється. Інститут зупинення досудового розслідування регламентовано нормами гл. 23 КПК України. Проте в кримінальній процесуальній літературі є різні погляди на його суть. На думку більшості авторів, зупинення досудового розслідування є зумовленою об'єктивними обставинами змушеною перервою в кримінальному провадженні, але існує й інший погляд. Наприклад, В. М. Биков і В. Д. Ломовський, аналізуючи особливості правового регулювання цього інституту в різних країнах світу, відзначають, що зупинення досудового розслідування – це встановлена кримінальним процесуальним законом особлива, виняткова процесуальна форма, що застосовується до порівняно невеликої кількості кримінальних проваджень і тільки у випадках, коли відсутній основний учасник кримінального провадження (підозрюваний) або не встановлено особу, що притягується як підозрюваний. На їхню думку, зупинення досудового розслідування полягає у винесенні особою, що здійснює провадження за кримінальним правопорушенням, у випадках, указаних у законі, постанови про зупинення досудового розслідування, а також у подальшому вжитті заходів з розкриття кримінального правопорушення, розшуку підозрюваного, відновлення досудового

розслідування або його зупинення в порядку, передбаченому кримінальним процесуальним законодавством. Винесення постанови про зупинення, а пізніше – про відновлення досудового розслідування, – це кінцевий етап прийняття процесуального рішення, що характеризує відповідно початок або закінчення певного періоду в діяльності слідчого та органів розшуку.

Оскільки зупинення досудового розслідування, як і будь-яке інше процесуальне рішення, має породжувати, змінювати чи припиняти правовідносини, цей етап повинен мати інший зміст, ніж попередня чи подальша діяльність. Як зазначають В. М. Биков та В. Д. Ломовський, постанову про зупинення досудового розслідування виносять не для того, щоб підвести певні підсумки розслідування, а з метою обґрунтувати, мотивувати прийняте рішення. Все вищевикладене надає можливість стверджувати, що ніяких правових наслідків, крім перерви у провадженні досудового розслідування, а отже, і перебігу процесуальних строків, зупинення провадження за кримінальним правопорушенням не породжує. Саме такої точки зору дотримувалися К. Б. Травкін, Ю. А. Гришин та І. А. Малютін. За чинним КПК України, до зупинення досудового розслідування слідчий зобов'язаний виконати всі слідчі (розшукові) та інші процесуальні дії, проведення яких необхідне та можливе, оскільки після його зупинення проведення слідчих (розшукових) дій не допускається, крім тих, що спрямовані на встановлення місцезнаходження підозрюваного (ч. 2, 5 ст. 280 КПК України).

Розглянувши зміст ст. 280 КПК України, ми дійшли висновку, що частина друга має тавтологію. Так, у ній зазначено: «до зупинення досудового розслідування слідчий зобов'язаний виконати всі слідчі (розшукові) та інші процесуальні дії, проведення яких необхідне та можливе, а також всі дії для встановлення місцезнаходження особи, якщо зупинити досудове розслідування необхідно у зв'язку з обставинами, передбаченими пунктом 2 частини першої цієї статті». У змісті наведеної норми зазначати положення, що стосується виконання слідчим усіх дій для встановлення місцезнаходження особи до зупинення досудового розслідування (а тим більш посилювати його значення), немає потреби, оскільки перша частина речення ч. 2 ст. 280 КПК України і так указує на необхідність їх виконання. Тому вважаємо доцільним унести зміни до її змісту, а саме: подати ч. 2 ст. 280 КПК України в такій редакції: «до зупинення

досудового розслідування слідчий зобов'язаний виконати всі слідчі (розшукові) та інші процесуальні дії, проведення яких необхідне та можливе».

Зупинення розслідування на підставі п. 2 ч. 1 ст. 280 КПК України (підозрюваний переховується від органів слідства та суду з метою ухилення від кримінальної відповідальності та його місцезнаходження не відоме) можливе лише за дотримання таких умов: особу було повідомлено про підозру; слідчий виконав усі слідчі (розшукові) та інші процесуальні дії, проведення яких необхідне та можливе, а також усі дії для встановлення місцезнаходження підозрюваного (ч. 2 ст. 280 КПК України); слідчий, прокурор оголосив розшук підозрюваного (ст. 281 КПК України). Досудове розслідування зупиняється мотивованою постановою прокурора або слідчого за узгодженням із прокурором, відомості про що вносяться до Єдиного реєстру досудових розслідувань (ЄРДР), згідно з ч. 4 ст. 280 КПК України, або, відповідно до ч. 2 ст. 281 КПК України, шляхом винесення єдиної постанови про зупинення досудового розслідування та оголошення в розшук підозрюваного. Однак 68,5 % із 470-ти опитаних нами практичних працівників НП вважають, що зупинення досудового розслідування й оголошення в розшук підозрюваного необхідно оформлювати окремими постановами. Якщо розшук доручається оперативному підрозділу, слідчий, прокурор у резолютивній частині постанови вказує окремим пунктом про це доручення. До постанови додається довідка про особу підозрюваного та постанова про обрання запобіжного заходу, а якщо постанову про зупинення досудового розслідування виносить слідчий – у верхньому правому куті, над усіма структурними елементами постанови, зазначаються атрибути прокурора, який затверджує постанову.

Норми КПК України надають слідчому право здійснювати слідчі (розшукові) дії за зупиненим досудовим розслідуванням, але виключно ті, що спрямовані на встановлення місцезнаходження підозрюваного (ч. 5 ст. 280 КПК України). У цьому випадку такі дії слідчого не направлені на додаткове з'ясування обставин скоєного кримінального правопорушення, а тому не впливають на рішення слідчого щодо зупинення розслідування. Мета такої побудови вказаної статті КПК України – надати слідчому можливості оперативно здійснювати розшук, виявити та затримати підозрюваного. Прихильниками надання слідчому права проводити слідчі дії з метою

розшуку підозрюваного за зупиненими кримінальними провадженнями були І. М. Коновалов, О. В. Гуткін, Н. В. Жогін, Ф. Н. Фаткуллін. На їх доцільність також указують 55,7 % опитаних нами респондентів. У законі відсутні строки проведення розшуку підозрюваного за зупиненим кримінальним провадженням. Розшук повинен вестися до моменту виявлення розшукуваного, закриття провадження у зв'язку із закінченням строків давності неможливе, якщо провадження за ним було зупинене у зв'язку з тим, що підозрюваний ухилився від органів досудового розслідування та суду. У таких випадках перебіг строків давності має бути зупинено, і поновлюється він лише за умови затримання підозрюваного або його смерті чи добровільного з'явлення до органів, що здійснюють кримінальне провадження (ч. 2 ст. 49 Кримінального кодексу України).

У випадку встановлення місцезнаходження підозрюваного зупинене досудове розслідування підлягає відновленню (ч. 1 ст. 282 КПК України). Слідчий, прокурор виносить відповідну мотивовану постанову, відомості про яку вносяться до ЄРДР. На наш погляд, оскільки не завжди завершення розшуку є підставою для відновлення досудового розслідування, то про такий факт необхідно зазначати в матеріалах кримінального провадження з метою фіксування встановлення місцезнаходження розшукуваного та припинення діяльності відповідних підрозділів з розшуку цієї особи. Із цим положенням згодні 66,6 % опитаних нами респондентів, які вважають, що факт завершення розшуку повинен оформлюватись окремою постановою.

Подальше розслідування за відновленим кримінальним провадженням проводиться в загальному порядку, установленому кримінальним процесуальним законом, строки розслідування якого визначаються відповідно до ст. 219 КПК України.

Отже, правове регулювання інституту зупинення досудового розслідування потребує вдосконалення з метою усунення прогалини в законодавстві. Це сприятиме більш ефективній діяльності слідчого, прокурора на вказаному етапі досудового провадження.

ЗУПИНЕННЯ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ З ПІДСТАВ, ПЕРЕДБАЧЕНИХ п. 2 ч. 1 ст. 280 КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ

На стадії досудового провадження одним з основних завдань кримінального судочинства є забезпечення швидкого розслідування обставин злочину. Але на цьому шляху іноді виникають ситуації, через які органи досудового розслідування не завжди можуть безперервно і своєчасно проводити необхідні слідчі дії та приймати відповідні рішення для швидкого завершення досудового провадження. У зв'язку з цим у кримінальному процесі існує інститут зупинення досудового розслідування до моменту усунення відповідних перешкод у його провадженні. Однією з підстав для зупинення розслідування за новим Кримінальним процесуальним кодексом України (далі – КПК) 2012 року є переховування підозрюваного від органів слідства з метою ухилення від кримінальної відповідальності та неможливість встановити його місцезнаходження (п. 2 ч.1 ст. 280 КПК). На жаль, нове процесуальне законодавство не лише не удосконалило цей інститут кримінального процесу, а й дещо ускладнило його практичну реалізацію порівняно з КПК 1960 р. Нині підозрюваною визнається особа, котрій вручено повідомлення про підозру. Але відсутня законодавча процесуальна форма, як діяти суб'єкту розслідування, якщо особа не з'явилася за викликом для вручення повідомлення про підозру й місцезнаходження її невідоме. Адже, за нині чинним законом, розшук (ст. 281 КПК) може бути оголошений тільки щодо підозрюваного. Немає відповіді й на інші питання, пов'язані з розшуком особи, місцезнаходження котрої невідоме.

Питанням інституту зупинення кримінального провадження присвячено чимало праць таких вітчизняних та зарубіжних науковців, як В. Биков, Л. Богословська, П. Елькінд, М. Єгорова, Е. Закірова, А. Кочетова, Г. Кожевников, І. Кривонос, А. Ларін, В. Ломовський, І. Малютін, В. Навроцька, Є. Наливайко, М. Строгович, О. Татаров та ін. Однак досі не вироблено усталеного підходу до вирішення як теоретичних, так і практичних питань зупинення досудо-

вого провадження у зв'язку з відсутністю підозрюваного, які ще більше загострилися з прийняттям нового процесуального законодавства. Метою дослідження є аналіз наукових праць, законодавчих актів і новел чинного кримінального процесуального законодавства, а також слідчої практики стосовно певних спірних та проблемних аспектів зупинення досудового провадження через відсутність особи, визнаної підозрюваною (або щодо котрої зібрано досить доказів для цього), на стадії досудового розслідування для внесення авторських пропозицій з можливого розв'язання зазначених вище проблем. У КПК 1961 р, який діяв в Україні до прийняття у 2012 р. нового кримінального процесуального законодавства, підставою для зупинення досудового провадження також був факт відсутності (п. 1 ст. 206) обвинуваченого (нині – підозрюваний). Проте законодавець на стадії досудового розслідування до обвинувачених осіб зараховував уже тих суб'єктів кримінального провадження, стосовно котрих слідчим винесено постанову про притягнення їх як обвинувачених (ст. ст. 131, 133, 138 КПК).

Отже, зупинення досудового провадження відбувалося незалежно від того, чи фактично пред'явлено обвинуваченому саму постанову про притягнення особи як обвинуваченої чи ні. У ч. 1 ст. 42 нового КПК сказано: підозрюваною є особа, якій у порядку, передбаченому ст. ст. 276–279, повідомлено про підозру. Таке повідомлення має бути письмовим і вручається слідчим або прокурором (ст. ст. 277–278 КПК). Тому ст. 280 КПК вимагає: досудове розслідування може бути зупинено тільки після такого повідомлення особі про підозру. А як має відбуватися ця процесуальна дія? Відповідно до вимог ч. 1 ст. 278 КПК України письмове повідомлення вручається у день його складення, а у разі неможливості в спосіб, передбачений КПК для вручення повідомлень, тобто шляхом виклику або приводу. Повідомлення у кримінальному провадженні, зазначено в ч. 3 ст. 111 глави 6 КПК України, здійснюється в порядку, передбаченому главою 11 КПК України, за винятком положень щодо змісту повідомлення та наслідків неприбуття особи. Відповідно до частин 1–7 ст. 135 КПК особа викликається до слідчого, прокурора, слідчого судді чи суду шляхом вручення повістки про виклик, надсилання її поштою, електронною поштою чи факсимільним зв'язком, здійснення виклику по телефону або телеграмою. У разі тимчасової відсутності особи за місцем проживання повістка вручається під роз-

писку дорослому члену її сім'ї чи іншій особі, котра з нею проживає, житлово-експлуатаційній організації за місцем проживання особи або адміністрації за місцем її роботи. Законодавець вказує (ст. 136 глави 11 КПК), що таке опосередковане вручення виклику повинно бути належним чином підтверджене особою, яка отримала повістку про виклик або ознайомлення з її змістом іншим шляхом. Для цього потрібні: підпис особи про отримання повістки, в тому числі на поштовому повідомленні; відеозапис вручення їй повістки; будь-які інші дані, які підтверджують факт вручення особі повістки про виклик або ознайомлення з її змістом. Якщо особа попередньо повідомила слідчого, прокурора, слідчого суддю, суд про адресу своєї електронної пошти, надіслана на таку адресу повістка про виклик вважається отриманою у разі підтвердження її отримання особою відповідним листом електронної пошти. Як бути, якщо особа з тих чи інших причин не отримала відповідного документа про виклик або у слідства немає належного підтвердження про такий факт? Це може бути пов'язано з декількома ситуаціями.

Перша. Особа, котра отримала виклик поштою чи через інший вид зв'язку, знищила його та сліди отримання.

Друга. Всі намагання вручити особисто повістку про виклик тій особі не увінчалися успіхом. Особа категорично відмовилася отримувати повістку чи знайомитися з її змістом, яку доставили у визначений законом спосіб, а будь-які кіно-, відео-, фотоматеріали про намагання такого вручення чи ознайомлення з її змістом, відсутні. Після цього особа зникла з місця проживання чи тимчасового перебування.

Третя. Особа раніше допитувалася як свідок у справі, а на момент підготовки повідомлення про підозру виїхала з постійного місця перебування (на заробітки, лікування, у довгострокове відрядження за кордон тощо), а фактичні дані про переховування чи умисне ухилення від кримінальної відповідальності відсутні. На аналогічні причини можливої відсутності особи – такого учасника кримінального провадження уже звертали увагу деякі автори.

Отже, в усіх наведених випадках особа не є підозрюваною, оскільки виклик не відбувся і її не повідомлено про підозру. Звідси випливає: навіть, якщо для особи підготовлено повідомлення про підозру, усі можливі слідчі дії без її участі виконано, зупинити провадження не можна – формально немає підозрюваної особи. Таку осо-

бу також не можна оголосити в розшук, а відтак і проводити оперативно-розшукові заходи, попри те, що вона навіть умисно переховується від органів розслідування. У ч.1 ст. 281 КПК сказано, що розшук оголошується тільки стосовно підозрюваного. За таких обставин виникає ще одна проблема. Як бути із застосуванням строків давності для вирішення питання про звільнення від кримінальної відповідальності такої особи? У законі (ч. 2 ст. 49 Кримінального кодексу України) зазначено: перебіг давності зупиняється, якщо особа, «...що вчинила злочин, ухилилась від слідства...». Якщо виходити з формальностей нині чинної редакції КПК, то такій особі, «що вчинила злочин», має бути вручено повідомлення про підозру, а процес такого вручення, як уже зазначено, не відбувся. У такому разі процесуальні терміни спливатимуть на користь цієї особи, бо наблизатимуть звільнення від кримінальної відповідальності. Ще швидше ці терміни спливатимуть у випадках, коли злочин було виявлено із запізненням і до початку досудового провадження уже минув значний проміжок часу. Такі законодавчі форми регуляції правовідносин інституту зупинення досудового провадження є неприйнятними тому, що в кожному випадку ухилення підозрюваного в той чи інший спосіб від кримінальної відповідальності призведе до порушення прав та інтересів потерпілого.

Новий КПК збузив і обставини, за яких можна зупинити досудове розслідування. У зазначеному нами п. 2 ч. 1 ст. 280 КПК підкреслено: таке рішення можна прийняти тільки тоді, коли відсутність підозрюваного пов'язана з тим, що він переховується від органів слідства з метою ухилення від кримінальної відповідальності. Відсутність підозрюваного ще не є фактом переховування від органів слідства з метою ухилення від кримінальної відповідальності. Для того, аби це довести, у більшості випадків необхідно спочатку встановити місцезнаходження особи, а відтак дослідити шляхи та способи її переховування, допитати самого підозрюваного тощо. Більше того, встановлення причин відсутності обов'язкове в будь-якому разі, адже йдеться про обрахування строків давності для звільнення особи від кримінальної відповідальності. Якщо це неможливо доказати без встановлення місцезнаходження підозрюваного, то як мають діяти правоохоронні органи? Не зупиняти кримінального провадження? Що мають робити слідчі органи, коли особі вручено повідомлення про підозру, але вона виїхала з постійного

місця перебування, не збираючись переховуватися чи ухилятися від кримінальної відповідальності? Порушення підозрюваним зобов'язання відповідно до обраного йому запобіжного заходу – це окреме питання.

На всі зазначені вище запитання була відповідь у п.1 ч.1 ст. 206 КПК 1960 р. Там йшлося про зупинення кримінального провадження, коли місцезнаходження обвинуваченого невідоме взагалі. Але на цьому питання до нового КПК не закінчуються. Якщо взяти до уваги зміст чинної норми ч. 1 ст. 281 КПК, то ми побачимо, що такого підозрюваного можна оголосити у розшук. Тут уже немає таких умов для розшуку, як переховування від органів слідства з метою ухилення від кримінальної відповідальності, а сказано, що такий захід вживається, коли «...під час досудового розслідування місцезнаходження підозрюваного невідоме». Важко зрозуміти таку логіку законотворення і об'єктивно пояснити вказану суперечність у диспозиціях згаданих ст. ст. 280 і 281 КПК. Отже, якщо місцезнаходження підозрюваного не відоме, його можна оголосити в розшук, але неможливо зупинити кримінальне провадження. Зупинення розслідування у справі в такій ситуації неможливе навіть у разі довготривалого розшуку підозрюваного та відсутності можливостей проводити подальші слідчі дії, оскільки всі необхідні дії без участі підозрюваного вже повністю виконано в кримінальному провадженні. Виникає запитання: якщо в такій ситуації не можна зупинити кримінальне провадження, яке тягне за собою й зупинення плин timer процесуального строку розслідування (ч. 3 ст. 219 КПК), то як бути з процесуальними термінами розслідування, які нині обмежені (ст. 219 КПК): до шести місяців від дня повідомлення особі про підозру у вчиненні злочину невеликої або середньої тяжкості; до дванадцяти місяців від дня повідомлення особі про підозру у вчиненні тяжкого або особливо тяжкого злочину? Надія на те, що встановлених законом строків досудового провадження буде досить, не завжди справджується в тих випадках, коли розшук особи триває надто довго (на практиці це не є великою рідкістю). Наприклад, розшукуваного знайдуть, але незадовго до завершення максимального строку розслідування у справі, а за його участю необхідно виконати значний обсяг роботи для завершення слідства, або підозрюваного розшукають і доставлять до органу розслідування після закінчення цього максимального терміну. За КПК 1960 р. це питання можна

було вирішувати, оскільки не було обмежень у строках розслідування у кримінальній справі, які у виняткових випадках могли продовжуватися (ч. 3 ст. 120 КПК) Генеральним прокурором або його заступниками для завершення розслідування.

При реформуванні кримінально-процесуального законодавства слід пам'ятати: воно є комплексним системним утворенням, котре базується на суспільному пізнанні та знаннях, накопичених у процесі його творення і практичного застосування. Тому основними показниками ефективності та якості нового кримінального судочинства мають бути його відповідність вимогам Основного Закону держави, правовим принципам, правосвідомості, справедливості, спадковості тих положень, які відповідають передовим світовим стандартам і сприятимуть його розвитку та прогресу. Новизна задля новизни – безперспективна. Вона не має коріння розвитку, суспільного сприйняття і без досконалого моделювання та експериментування на практиці породжує проблеми у правозастосуванні. А ще неминуче негативно позначається на стані охоронюваних прав і свобод громадян, суспільства та держави.

Небагато часу минуло від дня ухвалення нового кримінального процесуального законодавства, але ігнорування цих, начебто зрозумілих, принципів законотворення обернулося певними проблемами в процесі його практичної реалізації, у тому числі правових норм про зупинення кримінального провадження на стадії досудового розслідування. На це не могли не відреагувати науковці. Зокрема, Є. Наливайко пише, що оголошення розшуку підозрюваного, «зупинення досудового розслідування повинне відбуватися не тільки після вручення повідомлення про підозру, але й у випадках умисного його переховування від слідства і після складання постанови повідомлення про підозру». З цією пропозицією автора слід часткового погодитися. Справді, зупинення досудового розслідування повинно відбуватися у разі умисного переховування особи, стосовно котрої зібрано достатньо доказів, аби підозрювати її у вчиненні злочину незалежно від того, чи вдалося вручити їй про це письмове повідомлення до того моменту, з якого вона зникла з постійного місця проживання. Водночас ми не сприймаємо те, що вказане зупинення кримінального провадження на досудовому слідстві може бути здійснене лише в разі умисного переховування особи від органів слідства.

Особу, стосовно котрої винесено повідомлення про підозру, а місце її знаходження невідоме (можливі причини наведено вище), ясна річ, також потрібно шукати, зупинивши розслідування для збереження перебігу строку давності притягнення до кримінальної відповідальності, а не зволікати й звільняти особу від відповідальності. Саме строками давності І. Кривонос пояснює свою пропозицію про необхідність законодавчого рішення про можливість зупинити розслідування у кримінальному провадженні, коли місцезнаходження підозрюваного просто не відоме, але нічого не каже про ситуацію з особою, якій ще не вручено повідомлення про підозру. Наведені проблеми мають комплексний характер і для їх розв'язання спершу необхідно розглянути статусний характер особи, стосовно котрої є докази для підозри її у вчиненні злочину. погоджуючись з Л. Удаловою, що набуття такою «... особою статусу підозрюваного має відбуватися з моменту складання слідчим ... письмового повідомлення про підозру», слід обґрунтувати цю тезу. Законодавець сам визнав, що таке повідомлення складається (п. 3 ч. 1 ст. 276 КПК) за «наявності достатніх доказів для підозри особи у вчиненні кримінального правопорушення». За таким умов воно є офіційним процесуальним актом, який посвідчує певний юридичний факт: відповідна особа стає підозрюваною у вчиненні кримінального правопорушення. Ця особа підозрюється у вчиненні злочину вже з того самого дня, яким датований цей акт. Тому законодавець зазначає (ч.1 ст. 278 КПК), що згадане повідомлення має бути вручено в день його складення, оскільки з цього дня воно набирає законної сили. Тобто особа з цього дня, а не після вручення їй повідомлення чи допиту, *de jure* стає підозрюваною – учасником кримінального провадження в іншому статусі та з іншими процесуальними правами та обов'язками, ніж вона була до цього (свідком). Одночасно законодавець, враховуючи реалії практики, пов'язані з неможливістю особи в певних випадках прибути до органу розслідування чи відсутністю її з інших причин, дозволяє вручити це повідомлення після виклику чи доставлення підозрюваної особи до органів розслідування. Вручення повідомлення засвідчує інший юридичний факт. З цього моменту особа має вважатися *de facto* підозрюваною, яку притягнуто до кримінальної відповідальності. Недарма ще в 1999 р. Конституційний суд України дав чітке роз'яснення статусу такої особи на цих двох етапах досудового провадження. Якщо

дотримуватися положення нового КПК, особа стає підозрюваною з моменту вручення повідомлення про підозру, отож, у разі невручення повідомлення про підозру воно втрачає юридичну силу. Але таке тлумачення з юридичної точки зору було б некоректним. Та коли сприйняти задум законодавця про те, що особа вважається підозрюваною з моменту вручення їй відповідного повідомлення, це дає змогу, після встановлення місця знаходження цієї особи та виклику (доставляння) до слідчого спочатку допитувати її без обмежень у часі (у законі не визначено термін вручення такій особі повідомлення) як свідка й вимагати правдивих показань навіть проти самої себе під загрозою кримінальної відповідальності за неправдиві показання, а відтак, коли таким чином будуть отримані необхідні слідству показання по суті підозри, виконати формальність – вручити саме повідомлення про підозру й перевести особу в інший процесуальний статус. Із цим також не можна погодитися.

На підставі викладеного вважаємо, що особа має здобувати статус підозрюваної не з дня оголошення повідомлення про підозру, а з моменту складення цього процесуального акта. Це сприятиме розв'язанню й інших викладених нами проблемних питань, які стосуються зупинення слідства та оголошення розшуку підозрюваного.

Тому пропонуємо таке.

1. Внести зміни до ч. 1 ст. 42 КПК України. Замість слів «якій у порядку, передбаченому статтями 276-279 цього кодексу, повідомлено про підозру» записати «щодо якої відповідно до вимог статей 276-277 цього кодексу складено повідомлення про підозру» і далі за текстом.

2. У ч. 1 ст. 280 КПК вилучити слова «після повідомлення особі про підозру».

3. Зі змісту тексту п. 2 ч.1 ст. 280 КПК вилучити сполучник «і» та вставити сполучник «або».

4. Частину 1 ст. 281 КПК вкласти з наведеними змінами редакції п. 2 ч. 1 ст. 280 КПК.

ЗУПИНЕННЯ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ ДЛЯ ВИКОНАННЯ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ ДІЙ У МЕЖАХ МІЖНАРОДНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА

Протягом першого півріччя 2016 р. слідчими підрозділами НП України зупинено досудове розслідування у 3124 кримінальних провадженнях, у тому числі: у зв'язку із захворюванням підозрюваного на тяжку хворобу – 285, у зв'язку з переховуванням підозрюваного від органів слідства та суду – 2 725 та у зв'язку з необхідністю виконання процесуальних дій у межах міжнародного співробітництва – 114. Пунктом 3 ч. 1 ст. 280 КПК України визначено нову підставу зупинення досудового розслідування, яку до цього в національному кримінально-процесуальному законодавстві не використовували, зупинення досудового розслідування при необхідності виконання процесуальних дій у межах міжнародного співробітництва. Зупинення розслідування на цій підставі можливе за таких умов: а) особа повинна бути повідомлена про підозру; б) наявність необхідності виконання процесуальних дій у межах міжнародного співробітництва.

Відповідно до ст. 542 КПК України, міжнародне співробітництво під час кримінального провадження полягає у вжитті необхідних заходів з метою надання міжнародної правової допомоги шляхом вручення документів, виконання окремих процесуальних дій, видачі осіб, які вчинили кримінальне правопорушення, тимчасової передачі осіб, перейняття кримінального переслідування, передачі засуджених осіб та виконання вироків. Міжнародним договором України можуть бути передбачені інші, ніж у цьому Кодексі, форми співробітництва під час кримінального провадження. Як свідчить практика застосування зазначеної норми, рішення про зупинення досудового розслідування у кримінальному провадженні приймається не тільки з підстав проведення процесуальних дій у рамках надання міжнародної правової допомоги, а й у зв'язку з процесом видачі особи (екстрадиції). Указані рішення, відповідно до частини 4 статті 280 КПК України, приймаються слідчими за погодженням з відповідними прокурорами. Доцільно зауважити, що у Кримінальному процесуальному кодексі немає чіткого врегулювання вказаного пи-

тання, а позиції офіційних органів і науковців розходяться. Ураховуючи, що ст. 454 КПК України визначено центральні органи щодо міжнародного співробітництва – це Генеральна прокуратура України та Міністерство юстиції України, саме позицію вказаних органів взято за офіційну. Так, позиція Генеральної прокуратури України з даного приводу досить лаконічна: „Проведення процесуальних дій у межах міжнародного співробітництва передбачає звернення до іноземного компетентного органу із запитом про правову допомогу і не має відношення до процесу видачі (екстрадиції) осіб”. Позиція Міністерства юстиції України з цього питання більш широка та обґрунтована. Зокрема, в листі Мін’юсту зазначено, що питання міжнародного співробітництва під час кримінального провадження регулюються розділом IX КПК України, у ст. 542 якого визначено, що міжнародне співробітництво під час кримінального провадження полягає у вжитті необхідних заходів з метою надання міжнародної правової допомоги шляхом вручення документів, виконання окремих процесуальних дій, видачі осіб, які вчинили кримінальне правопорушення, тимчасової передачі осіб, перейняття кримінального переслідування, передачі засуджених осіб та виконання вироків. При цьому, згідно з п. 2 ч. 1 ст. 541 КПК України, видача особи (екстрадиція) означає видачу особи державі, компетентними органами якої ця особа розшукується для притягнення до кримінальної відповідальності або виконання вироку. Екстрадиція включає: офіційне звернення про встановлення місця перебування на території запитованої держави особи, яку необхідно видати, та видачу такої особи; перевірку обставин, що можуть перешкоджати видачі; прийняття рішення за запитом; фактичну передачу такої особи під юрисдикцію запитуючої держави.

Порядок здійснення видачі осіб, які вчинили кримінальне правопорушення (екстрадиції), регулюється главою 44 КПК України. У свою чергу, проведення компетентними органами однієї держави процесуальних дій, виконання яких необхідне для досудового розслідування, судового розгляду або для виконання вироку, ухваленого судом іншої держави або міжнародною судовою установою, є міжнародною правовою допомогою (пункт 1 частини першої ст. 541 КПК України), порядок надання (отримання) якої регламентовано главою 43 КПК України. Позиції Генеральної прокуратури України також дотримуються Н. С. Карпов, М. Ф. Сокиран та Ю. М. Чорно-

ус, на думку яких рішення про зупинення розслідування може прийматися тільки в тому випадку, коли до компетентного органу іноземної держави у порядку ст. 552 КПК України направляється запит про проведення процесуальних дій. Такої думки дотримуються і автори науково-практичних коментарів КПК України. Так, у науково-практичному коментарі КПК України (за загальною редакцією професорів В. Г. Гончаренка, В. Т. Нора, М. Є. Шумила) вказано: „Оскільки процедури направлення запиту про міжнародну правову допомогу та одержання доказів і відомостей від компетентних органів іноземної держави є досить складними й тривалими, а вітчизняні суд, прокурор, слідчий не мають імперативних засобів впливу на строки проведення запитуваною стороною процесуальних дій, то законодавець цілком резонно передбачив можливість зупинення досудового розслідування у таких випадках”. У науково-практичному коментарі КПК України (С. В. Ківалов, С. М. Міщенко, В. Ю. Захарченко) дано таке визначення змісту підстави зупинення досудового розслідування, передбаченої п. 3 ч. 1 ст. 280 КПК України: „Наявна необхідність виконання процесуальних дій у межах міжнародного співробітництва, але обов’язковою умовою для зупинення досудового розслідування на цій підставі є існування в матеріалах кримінального провадження запиту, складеного відповідно до ст. 552 КПК України, і документів, що до нього додаються”.

У Науково-практичному коментарі КПК України (В. Я. Тацій, В. П. Пшонка, А. В. Портнов) зазначено: „Звернення компетентних органів України із запитом до уповноважених органів інших держав про виконання в кримінальному провадженні певних процесуальних дій, передбачених КПК та міжнародними договорами, їх виконання в іноземних державах вимагає досить тривалого часу. У зв’язку із цим на час виконання відповідних процесуальних дій у межах міжнародного співробітництва до отримання компетентними органами України матеріалів щодо виконання запитів про міжнародну правову допомогу досудове розслідування може бути зупинене”. Отже, на думку вказаних науковців, відповідно до п. 3 ч. 1 ст. 280 КПК України, досудове розслідування може бути зупинене, якщо існує необхідність виконання процесуальних дій у межах міжнародного співробітництва. Йдеться про виконання процесуальних дій у межах міжнародної правової допомоги. Відповідно до ст. 541 КПК України, міжнародна правова допомога – це проведення ком-

петентними органами однієї держави процесуальних дій, виконання яких необхідне для досудового розслідування, судового розгляду або для виконання вироку, ухваленого судом іншої держави або міжнародною судовою установою.

Однак зупинення досудового розслідування за цим пунктом неможливе у разі здійснення видачі особи. Рішення про зупинення розслідування може прийматися тільки в тому випадку, коли до компетентного органу іноземної держави, згідно зі ст. 552 КПК України, направляється запит про проведення процесуальних дій. Такої самої позиції дотримуються Ю. П. Аленін та М. І. Пашковський. На їхню думку, поняття „кримінальне провадження” п. 10 ч. 1 ст. 3 КПК України визначається як досудове розслідування і судове провадження, процесуальні дії у зв’язку із вчиненням діяння, передбаченого законом України про кримінальну відповідальність. Тобто, крім процесуальних дій, КПК України інші юридичні дії не регламентує, а кримінальне провадження складається з процесуальних дій. Будь-які дії, регламентовані КПК України, є процесуальними. Відповідно до ч. 1 ст. 542 КПК України міжнародне співробітництво під час кримінального провадження полягає у вжитті необхідних заходів з метою надання міжнародної правової допомоги шляхом вручення документів, виконання окремих процесуальних дій, видачі осіб, які вчинили кримінальне правопорушення, тимчасової передачі осіб, перейняття кримінального переслідування, передачі засуджених осіб та виконання вироків. Зазначені в ч. 1 ст. 542 КПК України комплекси заходів розглядаються як форми співробітництва та їх перелік не є вичерпним, оскільки „міжнародним договором України можуть бути передбачені інші, ніж у цьому Кодексі, форми співробітництва під час кримінального провадження”. Незважаючи на те що поняття „процесуальні дії” застосовується лише щодо міжнародної правової допомоги як форми міжнародного співробітництва, яка полягає у проведенні компетентними органами однієї держави процесуальних дій, виконання яких необхідне для досудового розслідування, судового розгляду або для виконання вироку, ухваленого судом іншої держави або міжнародною судовою установою, інші форми міжнародного співробітництва під час кримінального провадження (видача осіб, які вчинили кримінальне правопорушення (екстрадиція) (глава 44 КПК України), кримінальне провадження у порядку перейняття (глава 45 КПК України), ви-

знання та виконання вироків судів іноземних держав та передача засуджених осіб (глава 46 КПК України) являють собою окремі системи процесуальних дій.

З визначенням поняття „необхідні заходи”, які вживаються „з метою надання міжнародної правової допомоги шляхом вручення документів, виконання окремих процесуальних дій, видачі осіб, які вчинили кримінальне правопорушення, тимчасової передачі осіб, перейняття кримінального переслідування, передачі засуджених осіб та виконання вироків”, як відмінного від процесуальних дій, погодитися неможливо, оскільки КПК України регламентовано лише проведення процесуальних дій. Зокрема, відповідно до п. 1 ч. 1 ст. 542 КПК України екстрадиція включає такі процесуальні дії, як офіційне звернення про встановлення місця перебування на території запитованої держави особи, яку необхідно видати, та видачу такої особи; перевірку обставин, що можуть перешкоджати видачі; прийняття рішення за запитом; фактичну передачу такої особи під юрисдикцію запитуючої держави. У спеціальних дослідженнях щодо екстрадиції подано різні визначення цього поняття. Так В. С. Березняк вважає, що екстрадиція регулює певний вид кримінально-процесуальних відносин та має специфічне завдання, а саме передачу однією державою іншій державі особи, яка вчинила злочин, з метою кримінального переслідування, винесення чи виконання вироку. На думку С. М. Вихриста, екстрадиція, як вид міждержавної правової допомоги, являє собою не одночасний акт, а процес, що складається з декількох процесуальних дій, тому її не можна ототожнювати лише з фактом фізичної передачі особи. А. Г. Маланюк визначає екстрадицію як діяльність компетентних органів, що базується на загальновизнаних принципах міжнародного права, нормах міжнародних договорів і внутрішньодержавного законодавства, під час якої держава, у випадку, якщо вона потерпіла від злочину чи він був вчинений на її території або ж її громадянином, запитує і отримує обвинуваченого, підсудного чи засудженого з держави, на території якої він перебуває, з метою притягнення до кримінальної відповідальності чи виконання вироку, або ж розглядає заявлене клопотання іноземної держави і передає запитовану особу.

Отже, реалізація будь-якої форми міжнародного співробітництва під час кримінального провадження пов'язана з проведенням процесуальних дій як у запитованій, так і в запитуючій державах

(сторонах). Разом з тим Ю. П. Аленін та М. І. Пашковський вважають, що при формулюванні п. 3 ч. 1 ст. 280 КПК України законодавець мав на увазі виконання процесуальних дій не як засіб міжнародного співробітництва (елемент), а як мету такого співробітництва, що цілком узгоджується лише з такою формою як міжнародна правова допомога. На думку вказаних учених, зупинення досудового розслідування за п. 3 ч. 1 ст. 280 КПК України, в разі здійснення видачі особи, буде незаконним. При цьому проведення слідчих (розшукових) дій у межах міжнародної правової допомоги, коли досудове розслідування зупинене з будь-яких підстав, передбачених ч. 1 ст. 280 КПК України, суперечитиме ч. 5 ст. 280 КПК України, відповідно до якої після зупинення досудового розслідування проведення слідчих (розшукових) дій не допускається, крім тих, які спрямовані на встановлення місцезнаходження підозрюваного.

Протилежної думки дотримуються О. В. Капліна та О. М. Дроздов, які вважають, що видача особи (екстрадиція) включена законодавцем до обсягу міжнародного співробітництва під час кримінального провадження. Тому в разі виникнення наявної необхідності виконання відповідних процесуальних дій (офіційне звернення про встановлення місця перебування на території запитуваної держави особи, яку необхідно видати, та видачу такої особи; перевірка обставин, що можуть перешкоджати видачі; прийняття рішення за запитом; фактична передача такої особи під юрисдикцію запитуючої держави) для здійснення видачі правопорушника (екстрадиції), після повідомлення особі про підозру, досудове розслідування може бути зупинене. Аналізуючи вказані думки потрібно зазначити, що позицію зупинення досудового розслідування виключно в межах міжнародної правової допомоги поділяють більшість учених та вона є більш обґрунтованою. Однак недостатнє врегулювання вказаного питання законодавцем не відкидає можливості зупинення досудового розслідування і при здійсненні видачі особи, що на сьогодні використовується в практичній діяльності слідчих та прокурорів. Насамперед це пов'язано зі збереженням строку досудового розслідування, адже процес видачі особи є досить тривалим і в середньому здійснюється від 2 місяців до півроку. При цьому, у разі зупинення досудового розслідування за п. 2 ч. 1 ст. 280 КПК України, при встановленні особи в іншій країні досудове розслідування автоматично підлягає відновленню, що ускладнює процес збереження цьо-

го строку. Як приклад, у кримінально-процесуальному законодавстві сусідніх країн вказане питання отримало більше уваги та врегулювання. Зокрема, однією з підстав зупинення попереднього слідства, визначених ч. 1 ст. 208 КПК Російської Федерації, є відсутність реальної можливості участі підозрюваного чи обвинуваченого в кримінальній справі, коли їх місцезнаходження відомо. У законодавстві Республіки Білорусь вказана підстава є більш ширшою. Так, відповідно до п. 3 ч. 1 статті 246 КПК Республіки Білорусь попереднє слідство призупиняється в разі: „Коли місцезнаходження обвинуваченого відоме, однак відсутня реальна можливість його участі в провадженні по кримінальній справі в зв'язку з розглядом питання його видачі іноземною державою, а також у зв'язку з неможливістю з об'єктивних підстав прибути в місце провадження попереднього слідства”. Наявність такої підстави доцільно було б внести в Кримінальний процесуальний кодекс України. Отже, з метою урегулювання та вироблення єдиної позиції щодо однозначного тлумачення та застосування норми КПК України, яка регулює зупинення досудового розслідування у зв'язку з виконанням процесуальних дій у межах міжнародного співробітництва, пропонуємо доповнити ч. 1 ст. 280 КПК України пунктом 4 у такій редакції: „коли місцезнаходження підозрюваного відоме, однак відсутня реальна можливість його участі в кримінальному провадженні у зв'язку з вирішенням питання про його видачу (екстрадицію) іншою державою для притягнення до кримінальної відповідальності або виконання вироку”.

Співробітництво у сфері оперативно-розшукової діяльності між правоохоронними органами і спеціальними службами інших держав, які мають у своєму складі відповідні оперативні підрозділи, здійснюється відповідно до законодавства України, міжнародних договорів України, а також установчих актів та правил міжнародних правоохоронних організацій, членом яких є Україна.

Міжнародне співробітництво у сфері оперативно-розшукової діяльності ґрунтується на нормах міжнародного права, чинного законодавства України, міждержавних та міжурядових договорах, згоду на які надала Верховна Рада України.

Підрозділи Національної поліції України, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, у межах компетенції можуть установлювати безпосередні контакти з державними органами іноземних держав, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність, та взає-

модіяти з ними на підставі додаткових договірних документів про співробітництво за окремими напрямками своєї діяльності.

Співробітництво у сфері оперативно-розшукової діяльності між правоохоронними органами і спеціальними службами інших держав здійснюється у вигляді:

- обміну оперативно значимою, криміналістичною та іншою інформацією про злочини, що готуються або вчинені, причетних до цього осіб та осіб, які розшукуються, а також обміну архівною інформацією із зазначених питань;

- виконання запитів та доручень за ОРС, РС;

- взаємного сприяння в проведенні оперативно-розшукових заходів та заходів оперативного (ініціативного) пошуку, спільного здійснення спеціальних операцій;

- обміну досвідом роботи з питань оперативно-розшукової діяльності, сприяння в підготовці, перепідготовці та підвищенні кваліфікації кадрів;

- міжвідомчих наукових досліджень з проблем оперативно-розшукової діяльності.

Обмін інформацією між оперативними підрозділами та проведення спільних заходів здійснюються за письмовим розпорядженням керівників відповідних правоохоронних органів.

Забороняється розшифровувати перед працівниками іноземних правоохоронних органів способи та методику проведення оперативно-розшукових заходів, що застосовувалися, а також отримані при цьому матеріали.

Оперативні підрозділи забезпечують збереження відомостей, якщо вони мають конфіденційний характер та якщо суб'єкт, який їх надає, вважає небажаним розголошення їх змісту.

Взаємодія оперативних підрозділів Національної поліції України з органами та службами зарубіжних держав щодо вирішення питань боротьби із злочинністю, що має транснаціональний характер або виходить за межі країни, здійснюється через Національне центральне бюро Інтерполу (далі – Укрбюро Інтерполу).

Укрбюро Інтерполу відповідно до покладених на нього завдань:

- забезпечує обмін офіційною та конфіденційною (оперативно-розшуковою) інформацією у межах Інтерполу та правоохоронних органів України з питань боротьби зі злочинністю;

- надсилає до Генерального секретаріату і національних центральних бюро держав-членів Інтерполу запити та відомості правоохоронних органів країни, пов'язані з інформацією про злочини і злочинців, розшукуваних осіб, предмети, документи, здійснення нагляду за особами, які підозрюються в учиненні злочинів, тощо;

- приймає і контролює реалізацію запитів та інформації Генерального секретаріату і національних центральних бюро держав-членів Інтерполу;

- сприяє представникам компетентних органів зарубіжних держав, які прибули в Україну для здійснення оперативно-розшукових та інших заходів, пов'язаних з боротьбою зі злочинністю;

- терміново інформує національні центральні бюро держав-членів Інтерполу про випадки безпосереднього звернення до їх компетентних органів правоохоронних органів країни;

- формує на підставі інформації, одержаної в ході своєї діяльності, банк даних про злочини і злочинців, розшукуваних осіб, предмети і документи;

- контролює в межах своєї компетенції додержання міжнародних договорів України щодо боротьби зі злочинністю.

У разі надходження до оперативних підрозділів апарату Національної поліції України, територіальних, міжрегіональних органів (підрозділів) Національної поліції України з правоохоронних органів країн, з якими Україною встановлено договірні відносини офіційної інформації (запити, повідомлення) про переховування на території України особи, причетної до вчинення особливо тяжкого чи тяжкого злочину (розшукуваної особи за вчинення таких злочинів), оперативними підрозділами апарату Національної поліції України, територіальними, міжрегіональними органами (підрозділами) Національної поліції України з дозволу Голови Національної поліції України, першого заступника Голови або особи, яка виконує його обов'язки, начальників територіальних, міжрегіональних органів (підрозділів) Національної поліції України або їх уповноважених заступників на підставі ст. 6 Закону України “Про оперативно-розшукову діяльність” уживаються відповідні гласні та негласні пошукові або оперативно-розшукові заходи.

З метою проведення оперативно-розшукових та інших заходів відносно особи на підставі положень частини другої ст. 6 Закону

України “Про оперативно-розшукову діяльність” може заводитися ОРС.

ОРС, заведена за запитом чи повідомленням правоохоронного органу іншої держави або міжнародної організацій, вважається реалізованою в разі затримання особи, стосовно якої вживалися оперативно-розшукові та інші заходи, та її передачі в передбаченому законодавством порядку правоохоронному органу країни – ініціатору.

До реалізованої ОРС долучаються матеріали, що підтверджують факт затримання особи та її передачі ініціатору розробки (постанова, копія постанови про оголошення особи в міждержавний або міжнародний розшук, копія протоколу затримання, копії матеріалів депортації).

ОСКАРЖЕННЯ РІШЕННЯ СЛІДЧОГО, ПРОКУРОРА ПРО ЗУПИНЕННЯ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

Відповідно до п. 2 ч. 1 ст. 303 КПК предметом оскарження під час досудового розслідування є рішення слідчого, прокурора про зупинення досудового розслідування. Відповідну скаргу може бути подано потерпілим, його представником чи законним представником, підозрюваним, його захисником чи законним представником.

Підстави, порядок та умови зупинення досудового розслідування встановлені главою 23 КПК. Дотримання зазначених підстав слідчим, прокурором при прийнятті процесуального рішення про зупинення досудового розслідування є предметом перевірки, яка здійснюється слідчим суддею під час розгляду аналізованої категорії справ.

Однією з підстав зупинення досудового розслідування, вичерпний перелік яких регламентований ст. 280 КПК, є те, що підозрюваний переховується від органів слідства та суду з метою ухилення від кримінальної відповідальності і його місцезнаходження невідоме. Зупинення досудового розслідування з цієї підстави передбачає існування формальних підтверджень наведених обставин і обґрунтовану констатацію відповідних фактів посадовими особами органів досудового розслідування. Зокрема, встановленню факту переховування особи має передувати вчинення сукупності дій, спрямованих на визначення його місцезнаходження. Недотримання наведених вимог призводить до скасування слідчими суддями процесуальних рішень про зупинення досудового розслідування.

Так, ухвалою слідчого судді Іршавського районного суду Закарпатської області від 25.03.2015 скасовано постанову слідчого про зупинення досудового розслідування та оголошення підозрюваного в розшук. Підставами прийняття такого рішення згідно з ухвалою стало те, що відповідно до мотивувальної частини постанови та зазначених в ній правових підстав, якими обґрунтовується необхідність таких дій, слідчим вказано на наявність довідки Ільницької сільської ради N 868 від 13.03.2015, зі змісту якої повідомляється про відсутність проживання ОСОБА_2 за місцем його реєстрації, а

також наявність рапорту ДІМ Іршавського РВ, згідно з яким останній виїхав за межі кордону, з тих пір переховується від органів досудового слідства з метою ухилення від кримінальної відповідальності.

Вищевказані висновки органу досудового розслідування, згідно з ухвалою слідчого судді, є передчасними та необґрунтованими з огляду на таке. Органами досудового слідства формально виконуються вимоги КПК при винесенні згаданої вище постанови, оскільки не здобуто жодного доказу чи інших фактичних даних, які підтверджували б наявність підстав, передбачених п. 2 ч. 1 ст. 208 КПК, тобто переховування від органів слідства та суду з метою ухилення, що впливає з такого. Обов'язок доказування обставин, передбачених ст. 91 КПК, покладається на слідчого та прокурора. Відповідно до вимог ст. 135 КПК особа викликається до слідчого шляхом вручення повістки про виклик тощо. Разом з тим цією ж статтею регламентується і порядок вручення повістки в разі тимчасової відсутності особи.

Однак слідство перед винесенням постанови не вживало жодних заходів, передбачених КПК, щодо виклику підозрюваного на вимогу слідчого. Тобто підозрюваний, не маючи даних про наявність таких вимог, не міг виконати такі вимоги слідчого, проте оголошений в розшук. Приводом для цього стала формальна довідка Ільницької сільської ради про начебто відсутність проживання за місцем реєстрації. Однак ці обставини не узгоджуються з вимогами ст. 280 КПК, оскільки постанова не містить посилення на інші належні та допустимі докази, які об'єктивно посвідчували б наявність невиконання підозрюваним обов'язку, передбаченого п. 1 ч. 7 ст. 42 КПК, за відсутності офіційного виклику та його вручення.

Крім цього, відомості про виїзд підозрюваного за межі кордону є безпідставними та необґрунтованими, оскільки рапорт ДІМ не ґрунтується на відомостях, отриманих з Державної прикордонної служби України, яка є розпорядником такої інформації. Разом з тим КПК не передбачає покладання на ДІМ обов'язків здійснення контролю при перетині особою кордону, а тому такі доводи, викладені в рапорті ДІМ Іршавського РВ, є надуманими.

Отже, у цьому випадку слідчий суддя обґрунтовано встановив неналежне застосування слідчим норм процесуального законодавства в частині реалізації положень КПК щодо зупинення досудового

розслідування у зв'язку з переховуванням підозрюваного від органів слідства.

З аналогічної підстави, а саме у зв'язку з невикористанням усіх засобів для встановлення місцезнаходження особи, ухвалою слідчого судді Глухівського міськрайонного суду Сумської області від 30.12.2015 було скасовано постанову про зупинення досудового розслідування.

Як зазначено в ухвалі, матеріали кримінального провадження не містять якихось доказів про те, що слідчим вживались відповідні заходи для встановлення місця знаходження підозрюваного. Зокрема, сусіди і родичі не допитувались, а також не здійснювались інші слідчі і процесуальні дії, спрямовані на встановлення місця знаходження ОСОБА_2.

Слідчий суддя зазначає, що одного лише рапорту оперативного працівника, статус якого визначений як внутрішній документ поліції, недостатньо, щоб констатувати факт того, що місцезнаходження підозрюваного невідоме.

Як зазначено в ухвалі, матеріали кримінального провадження навпаки свідчать про те, що місцезнаходження підозрюваного відоме слідчому, а сам ОСОБА_2 лише не отримує повістки про виклик до слідчого, що не може бути підставою для зупинення розслідування у зв'язку з розшуком.

Наведений підхід є обґрунтованим, оскільки одноразова неможливість вручення процесуального документа не може сама по собі свідчити про те, що особа переховується від органів слідства.

Слідчим суддям необхідно враховувати, що однією з підстав зупинення досудового розслідування є тяжка хвороба підозрюваного, яка перешкоджає його участі в кримінальному провадженні, а тому сама лише наявність хвороби, навіть за умови її належного документального підтвердження, не може бути підставою для зупинення досудового розслідування. З огляду на це обґрунтованими є ухвали слідчих суддів, якими скасовуються постанови про зупинення досудового розслідування за тієї умови, що наявність хвороби не перешкождала участі відповідної особи в кримінальному провадженні.

Так, ухвалою слідчого судді Ленінського районного суду м. Харкова від 08.06.2015 скасовано постанову слідчого про зупинення досудового розслідування, оскільки хвороба підозрюваного не перешкождала його участі в кримінальному провадженні.

У постанові про зупинення розслідування зазначено, що слідчий дійшов такого висновку на підставі довідки з ХМПНД N 16 від 09.02.2015, в якій зазначено, що ОСОБА_5 є інвалідом 2-ї групи за психічним захворюванням, спостерігається у вказаному закладі у зв'язку з тяжким психічним захворюванням, приймає підтримуючу терапію амбулаторно.

Однак такий висновок слідчим зроблено передчасно без врахування всіх обставин справи, яким у постанові не дано належної оцінки. Слідчий суддя вважає, що постанова слідчого СВ Ленінського РВ ГУ МВС України в Харківській області ОСОБА_3 від 28.03.2015 є передчасною, винесена без достатніх даних для висновку про те, що хвороба ОСОБА_2 перешкоджає його участі в кримінальному провадженні, і це не підтверджується відповідним медичним висновком.

Таким чином, результат ретельного аналізу документів, пов'язаних з визначенням стану підозрюваного, дав підстави для висновку про те, що наявність тривалого захворювання не може в конкретному випадку бути розцінена як підстава для зупинення досудового розслідування, оскільки не є перешкодою для участі особи в кримінальному провадженні.

Також слід звернути увагу на питання зупинення досудового розслідування у кримінальних провадженнях щодо декількох підозрюваних, оскільки зупинення розслідування у таких випадках з підстав, які стосуються лише одного підозрюваного, фактично можуть перешкодити реалізації своїх прав у кримінальному провадженні іншому підозрюваному. З огляду на це в судовій практиці розгляду аналізованої категорії справ трапляються випадки скасування постанов слідчого, прокурора про зупинення досудового розслідування, якщо таке зупинення було зумовлено підставами стосовно одного підозрюваного у провадженнях, які здійснюються щодо декількох підозрюваних.

Так, слідчим суддею Старобільського районного суду Луганської області від 25.04.2016 скасовано постанову слідчого про зупинення досудового розслідування із таких підстав.

Відповідно до п. 1 ч. 1 ст. 280 КПК досудове розслідування може бути зупинене після повідомлення особі про підозру в разі, якщо підозрюваний захворів на тяжку хворобу, яка перешкоджає його

участі в кримінальному провадженні, за умови підтвердження цього відповідним медичним висновком.

Наявність хвороби повинна бути підтверджена належним чином оформленими медичними документами: довідкою лікаря, медичним висновком, висновком експерта.

Питання про зупинення досудового розслідування може вирішуватися за умови такого перебігу хвороби, котрий на даний момент вимагає госпіталізації хворого, про що має бути зазначено в медичних документах.

Проте не можна погодитись з висновком слідчого про зупинення досудового розслідування в цілому, стосовно двох підозрюваних, за відсутності можливості брати участь в досудовому розслідуванні тільки в підозрюваного ОСОБА_4, без виконання приписів ст. 217 КПК.

Прийняте слідчим суддею рішення є обґрунтованим, оскільки в разі прийняття відповідного процесуального рішення слідчого необхідно було з'ясувати можливість виділення матеріалів досудового розслідування щодо особи, хвороба якої зумовила зупинення такого розслідування, оскільки цього вимагають положення ч. 3 ст. 280 КПК, у якій встановлено, що якщо у кримінальному провадженні є два або декілька підозрюваних, а підстави для зупинення стосуються не всіх, прокурор має право виділити досудове розслідування і зупинити його стосовно окремих підозрюваних.

В деяких випадках відповідно до п. 2 ч. 1 ст. 303 КПК слідчий суддя за скаргами уповноважених на це осіб перевіряє підстави для скасування постанов про зупинення досудового розслідування з огляду на фактичну зміну підстав, які стали основою процесуальних рішень про таке зупинення. Зокрема, це стосується реалізації положень ст. 282 КПК, згідно з якою, якщо підстави для зупинення досудового розслідування перестали існувати, зупинене досудове розслідування відновлюється постановою слідчого, прокурора.

З наведених підстав слідчий суддя Ужгородського міськрайонного суду прийняв ухвалу від 09.10.2015, якою скасував постанову про закриття кримінального провадження з таких підстав.

В ході розгляду скарги встановлено, що 27.12.2012 старшим слідчим СВ Ужгородського МВ УМВС України в Закарпатській області майором міліції ОСОБА_5 винесено постанову про зупинення досудового розслідування в кримінальному провадженні N

12012070030000242, відомості про яке внесено до ЄРДР 06.12.2012, та оголошення розшуку підозрюваного ОСОБА_1.

25.09.2015 старшим слідчим СВ Ужгородського МВ УМВС України в Закарпатській області майором міліції ОСОБА_5 винесено постанову про відмову в задоволенні клопотання адвоката ОСОБА_3 про відновлення досудового розслідування в кримінальному провадженні N 12012070030000242 від 06.12.2012. Зазначена постанова мотивована тим, що не встановлено місцезнаходження ОСОБА_1, постанова про зупинення досудового розслідування слідчим суддею не скасована, потреби у проведенні слідчих дій у кримінальному провадженні немає.

Водночас у ході розгляду скарги також встановлено, що 16.06.2015 нотаріусом Єлізовського округу Камчатського краю ОСОБА_4, який діє на підставі ліцензії N 6, виданої 16.12.2005 ГУ Федеральної реєстраційної служби Камчатської області в Корякському автономному окрузі, та наказу N 9 Управління Міністерства юстиції Камчатського краю від 25.01.2011, посвідчено документ "ЗГОДА" на звільнення від кримінальної відповідальності на підставі ст. 49 КК, яку надав ОСОБА_1, який проживає за адресою: Російська Федерація, Камчатський край, АДРЕСА_2, який особисто з'явився до нотаріуса та власноручно підписав зазначену згоду в присутності нотаріуса.

З огляду на вищенаведене та враховуючи, що з досліджених в ході розгляду скарги матеріалів, доданих до скарги, встановлено, що підозрюваний ОСОБА_1 проживає за адресою: Російська Федерація, Камчатський край, АДРЕСА_2, тобто місцезнаходження підозрюваного відоме, слідчий суддя робить висновок, що підстави для зупинення досудового розслідування перестали існувати, а тому скарга є обґрунтованою та підлягає частковому задоволенню, а саме в частині скасування постанови слідчого про зупинення досудового розслідування.

Таким чином, під час досудового розслідування слідчі судді перевіряють не лише підстави зупинення досудового розслідування, а й забезпечують належне процесуальне реагування на випадки, коли такі підстави перестають існувати.

За результатами аналізу судової практики, крім іншого, виявлено випадки необґрунтованої відмови у відкритті провадження за скаргою на зупинення кримінального провадження. Слідчий суддя

Новокаховського міського суду Херсонської області ухвалою від 20.03.2015 відмовив у відкритті провадження за скаргою адвоката ОСОБА_1 в інтересах ОСОБА_2 на постанови слідчого СВ Новокаховського МВ УМВС України в Херсонській області про зупинення кримінального провадження від 25.12.2014 та від 29.01.2015.

Мотиви прийнятого рішення, з огляду на текст зазначеної ухвали, полягали в тому, що заявник звертається до суду зі скаргою на постанову про зупинення кримінального провадження, проте відповідно до п. 2 ч. 1 ст. 303 КПК передбачено оскарження рішення слідчого, прокурора про зупинення досудового розслідування, тобто ст. 303 КПК не передбачено оскарження рішення слідчого про зупинення кримінального провадження.

Враховуючи те що КПК не передбачає процесуального механізму зупинення кримінального провадження під час досудового розслідування, некоректне формулювання скаржником вимоги фактично стало підставою для відмови у відкритті провадження, що є неприпустимим.

ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ РОЗШУКОВОЇ РОБОТИ ОПЕРАТИВНИМИ ПІДРОЗДІЛАМИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ

Розшукова робота оперативних підрозділів Національної поліції України – система гласних і негласних пошукових, оперативно-розшукових заходів та процесуальних дій спрямована на встановлення місцезнаходження та особистості законодавчо визначеної категорії осіб, забезпечення захисту життя, здоров'я, прав та свобод громадян, безпеки суспільства і держави від протиправних посягань.

Відповідно до положень ст. 281 КПК України, якщо під час судового розслідування місцезнаходження підозрюваного невідомо, слідчий, прокурор оголошує його в розшук, про що виноситься відповідна постанова.

Здійснення розшуку може бути доручено оперативним підрозділам Національної поліції України.

Підставами для проведення розшукової роботи є:

- доручення слідчого, прокурора з наданням постанови про оголошення розшуку підозрюваного або ухвали суду про розшук обвинуваченого, підсудного;

- подання кримінально-виконавчої інспекції про ухилення засудженого від відбування кримінального покарання, зібрані матеріали з виконання обвинувального вироку суду щодо неможливості встановлення місцезнаходження особи, засудженої до покарання у вигляді арешту чи позбавлення волі;

- заява, повідомлення громадян, посадових осіб підприємств, установ та організацій, об'єднань громадян, ЗМІ про безвісне зникнення особи, або безпосереднє встановлення такого факту працівником Національної поліції;

- відомості про виявлення невпізаного трупа, а також надходження до органу (підрозділу) Національної поліції заяви або повідомлення про зникнення особи, яка має фізичні або психічні вади та яка самотійно не може повідомити про своє місцезнаходження;

- запит іноземних правоохоронних органів з установлення місцезнаходження та затримання розшукуваного.

Види розшуку:

державний розшук – комплекс оперативно-розшукових заходів, заходів оперативного (ініціативного) пошуку та слідчих розшукових дій, які проводяться з метою отримання інформації про ймовірне перебування в Україні розшукуваних і встановлюваних осіб, якщо є підстави вважати, що вони можуть переховуватись чи перебувати (перебували) на території України;

міжнародний розшук – комплекс процесуальних дій, пошукових, інформаційно-довідкових та інших заходів, що здійснюються Національними центральними бюро Інтерполу на території держав-учасниць Міжнародної організації кримінальної поліції Інтерпол відповідно до норм міжнародного права, а також відповідно до чинного законодавства України з метою отримання інформації про місцезнаходження безвісно зниклих людей, особи невпізнаних трупів, виявлення, арешту і видачі (екстрадиції) осіб, які переховуються від органу досудового розслідування, прокуратури, суду та виконання вироку.

З метою розшуку осіб, які переховуються від органів досудового розслідування, прокуратури, слідчого судді, суду, ухиляються від відбування кримінального покарання (підозрювані, обвинувачені, підсудні), або безвісно зникли заводиться ОРС.

Особами, які безвісно зникли, вважаються особи, щодо яких є інформація про їх зникнення без видимих причин і місцезнаходження яких невідоме.

ОРС заводиться не пізніше десяти діб з моменту надходження до оперативного підрозділу матеріалів, у яких викладено підстави для оголошення розшуку з одночасним унесенням відповідних даних до ІПС Національної поліції України.

Упродовж доби після отримання доручення слідчого чи прокурора заводиться ОРС з метою розшуку осіб, які вчинили тяжкі, особливо тяжкі злочини, утечу з-під варти з спеціальних установ Національної поліції України або з інших службових приміщень органів (підрозділів) Національної поліції України, осіб, які озброєні вогнепальною зброєю або мають при собі речовину, застосування якої може призвести до загибелі людей чи завдати шкоду їх здоров'ю, осіб, які зникли безвісти разом з автомобільним транспортом

(він вважається викраденим), а також зниклих неповнолітніх.

Інформація про такий викрадений транспорт підлягає негайному внесенню до відповідних централізованих баз даних Національної поліції України.

У разі оголошення в розшук підозрюваних або обвинувачених, стосовно яких є в наявності заведені ОРС, їх розшук здійснюється в межах зазначених справ. За наведених обставин нова постанова про заведення ОРС не виноситься.

За необхідності заведення ОРС працівник оперативного підрозділу виносить мотивовану постанову за зразком додатку 57, яку надає на розгляд уповноваженому керівникові відокремленого (структурного) підрозділу, начальника оперативного підрозділу територіального, міжрегіонального органу (підрозділу) Національної поліції України, начальника оперативного підрозділу апарату Національної поліції України.

У постанові про заведення ОРС стосовно особи, яку оголошено в розшук, або особи, яка безвісно зникла, стисло вказується зміст кримінального правопорушення або підстави відкриття кримінального провадження, його правова кваліфікація та реєстраційний номер, дані посадової особи, яка винесла постанову або ухвалу про оголошення особи в розшук.

Разом з постановою про заведення ОРС керівникові, який її затверджує, надається на розгляд план оперативно-розшукових та пошукових заходів. За необхідності план, яким передбачається проведення процесуальних дій, у тому числі слідчих (розшукових), складається спільно зі слідчим.

За заведеною ОРС стосовно особи, яка оголошена в розшук або безвісно зникла, працівник оперативного підрозділу заповнює інформаційно-статистичну картку на розшукувану особу (далі – ІСК) або електронний контур – інформаційна картка (далі – ІК) та пізнавальну картку (далі – ПК), після чого надсилає їх до ДПМКП “102”, УІЗ територіального органу Національної поліції України.

Під час провадження за ОРС та з метою розшуку особи, яка переховується від органів досудового розслідування, слідчого судді, суду, ухиляється від відбування кримінального покарання або безвісти зникла, працівники оперативного підрозділу можуть проводити такі заходи, як:

оперативно-розшукові заходи;

гласні пошукові заходи;
заходи оперативного (ініціативного) пошуку;
виконання доручення слідчого чи прокурора щодо проведення слідчих (розшукових) дій, у тому числі НСРД.

Оперативна розробка в рамках такої ОРС здійснюється в строки, визначені ст. 9-1 Закону України “Про оперативно-розшукову діяльність”, а саме:

- стосовно осіб, які переховуються від органів досудового розслідування, слідчого судді, суду, ухиляються від відбування кримінального покарання, до їх розшуку, але не більше строків давності притягнення до кримінальної відповідальності чи строків давності виконання обвинувального вироку;

- стосовно безвісно зниклих осіб до їх розшуку або до набрання законної сили рішенням суду про визначення їх безвісно відсутніми, або про оголошення їх померлими.

У разі оголошення в розшук обвинуваченого, суддя виносить відповідну ухвалу суду, виконання якої доручається слідчому та/або прокурору, відповідно до положення ст. 335 КПК України.

У свою чергу слідчий, прокурор виконання ухвали суду про оголошення обвинуваченого в розшук можуть доручити територіальному, міжрегіональному, відокремленому (структурному) органу (підрозділу) Національної поліції України, оперативному підрозділу апарату Національної поліції України.

Доручення слідчого, прокурора, їх постанови чи ухвали суду щодо оголошення обвинуваченої особи в розшук в обов’язковому порядку реєструються в канцелярії органу (підрозділу) Національної поліції України та в продовж робочої доби надаються начальнику органу (підрозділу) або уповноваженій особі на розгляд.

Оперативний працівник, якому доручено виконання доручення слідчого, прокурора щодо розшуку особи, негайно (упродовж доби з моменту отримання вказаних матеріалів), перевіряє особу за електронними обліками інформаційних ресурсів Національної поліції України та МВС України, у тому числі, щодо її перебування, на момент перевірки, у розшуку.

У разі встановлення, що обвинувачена особа стосовно якої отримано доручення слідчого, прокурора щодо оголошення її в розшук, на момент перевірки не перебуває у розшуку, оперативний працівник, упродовж доби, заповнює ІСК/ІК та ПК, і вводить дану

інформацію до інформаційної підсистеми “Розшук” ІПС.

Оперативний працівник, якому доручено організацію розшуку, не пізніше десяти діб з моменту отримання матеріалів, заводить таку ОРС. У подальшому, не пізніше наступного робочого дня, оперативний працівник уносить доповнення до ІСК/ІК та ПК.

Керівник оперативного підрозділу, якому доручено розшук такої особи, може ініціативно, письмово, звертатися до слідчого або прокурора, які надали доручення, з обґрунтованими пропозиціями щодо проведення відповідних слідчих (розшукових) дій.

ОРС, заведена за наявності підстав передбачених законодавством закривається в разі:

- розшуку особи, яка переховувалася від органів досудового розслідування, слідчого судді, ухилялася від відбування кримінального покарання, а також особи, яка безвісно зникла;
- набрання законної сили рішенням суду про визнання особи безвісно відсутньою або про оголошення її померлою;
- закриття кримінального провадження слідчим, прокурором або судом;
- установлення особи невпізаного трупу;
- установлення місцезнаходження особи, яка має фізичні або психічні вади та яка самостійно не може повідомити про своє місцезнаходження
- смерті особи, стосовно якої заведено РС.

Про закриття ОРС виноситься мотивована постанова, яка затверджується керівником, який надавав дозвіл на її заведення.

У постанові про закриття справи зазначаються підстави, визначені відповідним пунктом частини першої статті 9-2 Закону України “Про оперативно-розшукову діяльність”.

Організація, тактика і методика проведення розшукової роботи, заповнення та направлення ІСК/ІК, ПК регламентуються окремим нормативно-правовим актом Національної поліції України.

Розшукові справи (далі РС) – це збірник матеріалів, у яких відображено результати роботи з установлення особи невпізаного трупа та встановлення місцезнаходження осіб, які в силу своїх фізичних або психічних вад не можуть повідомити про себе.

Підставою для заведення РС є інформація про виявлення невпізаного трупа, а також надходження до органу (підрозділу) Національної поліції України заяви або повідомлення про зникнення осо-

би, яка має фізичні або психічні вади та яка самостійно не може повідомити про своє місцезнаходження.

Матеріали, які не стали підставою початку кримінального провадження доповідаються начальникові територіального, відокремленого (структурного) територіального органу Національної поліції України, який після вивчення надсилає їх до підрозділу карного розшуку з метою організації роботи та вжиття заходів для встановлення особи невідомого трупа та місцезнаходження осіб, які в силу своїх фізичних або психічних вад не можуть повідомити про себе.

Установлення особи невідомого трупа здійснюється з використанням науково-технічних, антропологічних, медико-криміналістичних, оперативно-технічних засобів і методів із залученням експертів-криміналістів, судових медиків та інших спеціалістів.

Проведення ОРЗ за матеріалами РС забороняється.

Організація, тактика і методика проведення заходів з установлення особи невідомого трупа та місцезнаходження осіб, які в силу своїх фізичних або психічних вад не можуть повідомити про себе, розшуку іншої, законодавчо визначеної категорії громадян, заведення, закриття та облік РС регламентуються окремим нормативно-правовим актом Національної поліції України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

Нормативні акти

1. Конституція України // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141). [Електронний ресурс]: Заголовок з екрану. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.

2. Кримінальний кодекс України // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 25-26. – Ст. 131.). [Електронний ресурс]: Заголовок з екрану. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2341-14/print1329896616226496>.

3. Кримінальний процесуальний кодекс України [Електронний ресурс]: Закон України від 13.04.2012 № 4651а-17. – Електрон. дан. (6 файлів). – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>. – Назва з екрана.

4. Про боротьбу з тероризмом: Закон України від 20 березня 2003 року № 638-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 25. – Ст. 180.

5. Про Національну поліцію: Закон України від 2.07.15 580-VIII // Відомості Верховної Ради (ВВР), 2015, № 40-41, Ст. 379.

6. Про оперативно-розшукову діяльність: Закон України від 18 лютого 1992 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 22. – Ст. 303.

7. Про прокуратуру: Закон України від 14.10.2014 № 1697-VII // Відомості Верховної Ради (ВВР), 2015, № 2-3, Ст.12.

Розпорядження та постанови Кабінету Міністрів України

8. Про затвердження Положення про Національну поліцію: Постанова Кабінету Міністрів України від 28 жовтня 2015 р. № 877 [Електронний ресурс]: Заголовок з екрану. – Режим доступу: <http://www.kmu.gov.ua/control/ru/cardnpd?docid=248607704>

9. Про затвердження Порядку отримання дозволу суду на здійснення заходів, які тимчасово обмежують права людини, та використання добутої інформації: Постанова Кабінету Міністрів України від 26 вересня 2007 р. № 1169 [Електронний ресурс]: Заголовок з екрану. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1169-2007-%D0%BF>

Відомчі накази

10. Про затвердження Інструкції з організації розшуку обвинувачених, підсудних, осіб, які ухиляються від відбування кримінального покарання, безвісно зниклих осіб та встановлення особи невідомих трупів: Наказ МВС України від 05.01.2005 № 3 ДСК.

11. Про затвердження Інструкції про взаємодію Міністерства внутрішніх справ України та Служби безпеки України при проведенні оперативно-технічних заходів: Наказ МВС України та Служби безпеки України від 02.07.2007 № 05/035.

12. Про затвердження інструкцій, що регламентують діяльність підрозділів оперативної служби [Текст]: наказ МВС України від 12.12.2012 № 05.

13. Про затвердження Інструкції про організацію оперативно-розшукової діяльності та негласної роботи оперативними підрозділами Національної поліції : наказ МВС України від 05. 05. 2016 р. № 07. – К. : МВС України, 2016. – 270 с. – Таємно.

Книжкові видання

14. Актуальні проблеми забезпечення прав людини в оперативно-розшуковій діяльності: Конспекти лекцій та комплексні методичні матеріали / С.В. Албул, Р.В. Мукоїда, О.О. Подобний та ін. – Одеса: ОДУВС, 2010. – 112 с.

15. Експрес-аналіз ефективності використання негласних слідчих (розшукових) дій: аналітичний огляд / С.В. Албул, М.П. Водько, О.Є. Користін та ін. – Одеса: ОДУВС, 2015. – 36 с.

16. Забезпечення прав і свобод громадян під час здійснення оперативно-технічних заходів : науково-практичний посібник / С. В. Албул, М. В. Корнієнко, Р. В. Мукоїда. – Одеса : ОДУВС, 2014. – 156 с.

17. Кримінальний процес України: навч. посібник / С.В. Албул, С.Л. Дерев'янкін, О.В. Поліщук – Одеса: ОДУВС, 2015. – 476 с.

18. Кримінальний процес: навчально-методичний посібник/ О.В. Поліщук, С.Л. Дерев'янкін, С.В. Албул, О.Б. Познер. – Одеса: ОДУВС, 2014. – 266 с.

19. Курс лекцій з кримінального процесу за новим Кримінальним процесуальним кодексом України. Особлива частина / [В. В. Рожнова, Д. О. Савицький, О. Г. Яновська та ін.]. – К., 2012. – 284 с.

20. Наливайко Є. Проблемні питання повідомлення особі про підозру та зупинення досудового розслідування / Є. Наливайко // Публічне право. – 2013. – № 1. – С. 379.

21. Оперативно-розшукова діяльність органів внутрішніх справ: Загальна частина: підручник/ [М.П. Водько, О.Ф. Долженков, О.О. Подобний та ін.] / За ред. С. П. Черних, М.П. Водька, О.Ф. Долженкова. – К.: Відділ РВД ДНДІ МВС України, 2012. – 884 с.

22. Оперативно-розшукова тактика: навч. посіб. / Р.В. Мукоїда, А.О. Шелехов, С.В. Албул, В.Б. Любчик / за заг. ред. С.О. Кузнichenка. – Одеса : ОДУВС, 2013. – 206 с.

23. Протидія кримінальним правопорушенням підрозділами кримінального розшуку МВС України: навчальний посібник / С.В. Албул, Т.С. Демедюк, О.Є. Користін, В.Ф. Паскал. – Одеса: ОДУВС, 2015. – 354 с.

24. Оперативно-розшукова діяльність органів внутрішніх справ : навч.-метод. матер. державн. екзамен. [Текст] / С. В. Албул, Р. В. Мукоїда, Д. О. Ноздрін та ін. – Одеса : ОДУВС, 2013. – 48 с. – Для службового користування.

25. Оперативно-розшукова діяльність органів внутрішніх справ. Загальна частина: Збірник тестових завдань / Албул С.В., Любчик В.Б., Ноздрін Д.О., Подобний О.О., Мукоїда Р.В., Третьяк К.В. – Одеса: ОДУВС, 2011 – 37 с.

26. Удалова Л. Деякі проблемні питання правозастосування кримінального процесуального законодавства / Л. Удалова // Актуальні питання кримінального процесуального законодавства України: зб. мат. міжвузівської наукової конференції 26 квітня 2013 р., м. Київ / Нац. акад. Прокуратури України. – К. : Алерта, 2013. – С. 10.

Навчальне видання

*Албул Сергій Володимирович
Мукоїда Руслан Вікторович
Ноздрін Дмитро Олександрович
Саакян Микола Балабекович*

Нормативне регулювання проведення
оперативно-розшукової діяльності по злочинах,
кримінальне провадження по яких зупинено

Навчально-методичні рекомендації